

ЗАКОНОМІРНОСТІ ГРАДУЮВАННЯ АКСІОЛОГІЧНИХ ЗНАЧЕНЬ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено класифікації крайніх та проміжних виявів оцінного значення у межах ідеологічно маркованих номінацій сучасного українського політичного дискурсу. Обрано оптимальний тип аксіологічної шкали для врахування таких виявів.

Ключові слова: політичний дискурс, категорія оцінки, оцінне значення слова, аксіологічна шкала.

Особистісно-прагматична інтерпретація навколишнього світу передбачає свідоме ставлення суб'єкта оцінювання до чого- / кого-небудь за принципом “це добре” або “це погано”, при цьому вияви “доброго” і “поганого” у свідомості мовця-суб'єкта порівнюються і протиставляються. “У багатьох загальних судженнях відношення між ситуаціями, які порівнюють, інтерпретується в душі антиномії, принципової несумісності...” [Арутюнова 1988: 277]. Таку оцінну бінарність демонструють ціннісні плани різних сфер життя людини: релігійної, культурної, соціальної, суспільно-політичної. Ми звернули увагу на аксіологічне “наповнення” останньої з огляду на активну розбудову в сучасній українстиці проблем вивчення мовних механізмів впливу на громадську свідомість, побудови нових ідеологічних, політичних та культурних парадигм. Дискурс політики характеризується різноманітністю оцінок – від аксіологічної гіперболізації меліоративного чи пейоративного плану до оцінної нейтральної, “нульової” реєстру, у межах якого позитивне чи негативне значення сприймається лише на когнітивному рівні. На сьогодні очевидно є потреба класифікації оцінних значень, властивих українському політикуму, та виявлення закономірностей їхнього градування. Це дозволить усвідомити принципи аксіологічної організації сучасного політичного дискурсу, необхідні для розуміння механізму формування громадської думки, чим і зумовлена актуальність дослідження.

Мета роботи – розгляд оцінних значень, релевантних для сучасного українського політичного дискурсу, та особливостей їх градування. Вважаємо необхідним здійснення класифікації типів аксіологічної семантики мови політикуму, спроби обрання оптимального способу унаочнення її градуальності в ракурсі оцінювання різних ідеологічних понять, значущих для когнітивної свідомості сучасних українців: *Президент, уряд, народ* та ін. Матеріалом для аналізу слугують ідеологічно марковані номінації, зафіксовані в українськомовних масових соціально-політичних виданнях різного ідейного спрямування: часопису “Критика”, газет “Урядовий кур'єр”, “Нація і держава”, “Шлях перемоги”, “Комуніст”, “Товариш” та ін., передвиборчих гаслах, рекламі, програмах, виступах політиків, їхніх працях, інтернет-ресурсах.

Підрунтям мовної категоризації дійсності в оцінному аспекті є бінарні протиставлення, так звані **аксіологічні моделі**. Ці будови “імітують онтологічний та оцінний план висловлення і мають бінарні опозиції, елементи яких можуть перебувати у відношеннях протиставлення, зіставлення тощо” [Брага 2002: 7]. Вихідною, базовою вважається модель „добре – погано”, що була закладена ще в міфологічній свідомості людства і протягом довгого часу зазнавала багатьох трансформацій залежно від соціокультурних традицій народу, які були властиві йому в певному часовому відрізку історії. У наш час вона продовжує варіюватися у зв'язку з багатогранністю і стрімкою динамікою сучасного світу, що породжує велику кількість лінгвофілософських концепцій, суб'єктивних поглядів і переконань для осмислення його явищ. Серед численних варіацій обговорюваної моделі найбільш поширеними називають “багато – мало”, “добре – погано”, “своє – чуже”, “ближній – далекий”, “подароване – куплене”, “праця – лінощі”, “мир – сварка”, “чесний – нечесний спосіб досягнення добробуту”, “приємний – неприємний”, “солодкий – гіркий”, “розумний – дурний”, “щедрість – скупість”, “вдячність – невдячність”, “честь – приниження”, “доброта – злість”, “щастя – нещастя”, “престижне – непрестижне”, “живе – мертво”, “вчасне – невчасне”, “дружба – ворожнеча” [Арутюнова 1988: 288-291]. Для дискурсу будь-якої сфери життя характерна своя аксіологічна модель, що ж до політичного дискурсу, то тут базовим виступає протиставлення **“своє” (добре) – “чуже” (погано)**: якщо те, що відбувається, не належить до системи ідейних цінностей певного угруповання чи особи, то такі події однозначно оцінюватимуться як негативні, якщо ж політична реальність відповідає системі політичних переконань угруповання чи особи, що створюють текст, то події отримають позитивне трактування (більш детально про це див. [Куценко 2005]).

Якщо “добре” і “погано” становлять крайні точки оцінювання (аксіологічна поляризація), то розташовані між ними значення (так звана “проміжна зона”, “третій світ” [Арутюнова 1988: 278]) також є оцінними, однак характеризуються меншим ступенем емоційно-експресивної “насиченості”. У будь-якій, навіть незначній, якості об'єкта може відбиватися ціннісний параметр, який, однак, важко кваліфікувати як суто позитивний (+) чи суто негативний (–), пор.: *розумний (+) – нерозумний (+–) і недурний (+–) – дурний (–)*. Приклади нюансованого мовного вираження оцінки демонструє й дискурс сучасного українського політикуму. Наприклад, на позначення членів та прихильників Соціалістичної партії України позитивно оцінними є

рятівники України, герої, справжні патріоти, негативнооцінними – відМОРОЖені (гра слів: натяк на лідера партії О.О.Мороза), поплічники комуняк та ін. Названі дисфемізми з гіперболізованою політичною оцінкою легко кваліфікувати як крайній вияв категорії “свого” та “чужого”. Між тим матеріал свідчить, що номінації на позначення згаданої політичної сили не обмежуються лише меліоративами та пейоративами з високим аксіологічним ступенем інтенсифікації, експлікованою оцінкою, а й включають у себе такі назви, як *морозівці, соціалісти, гравці на політичному полі, осередок лівих сил* тощо (оцінне значення – нейтральне); функціонують також і лексеми з низьким або помірним ступенем вияву оцінної семантики: *партія професіоналів, серйозні політики, свідки демократії* або *крайці друзі чиновників, бюрократи* й под.

Чітка поляризація “свого” (+) й “чужого” (–) як граничних точок вияву оцінки (максимально меліоративна та максимальна пейоративна) викликає потребу аналізу та упорядкування розташованих між цими “полюсами” значень, які мають різний ступінь унаявлення аксіологічної семантики. Відчуваючи обмеженість розвідок, присвячених тільки “крайнім” виявам оцінки, учені намагаються систематизувати, класифікувати значення з урахуванням різної міри її вираження. У цьому плані найбільш виправданим показує себе метод “шкалювання”, тобто побудови логічних ланцюжків-осей “де в центрі будуть перебувати... показники мовленнєвих виявів (дій, висловлень) з нейтральною або нульовою оцінкою, а по краях позитивні (наприклад, справа) і негативні (зліва) мовленнєві висловлення суб’єкта-мовця” [Романов 2001: 98].

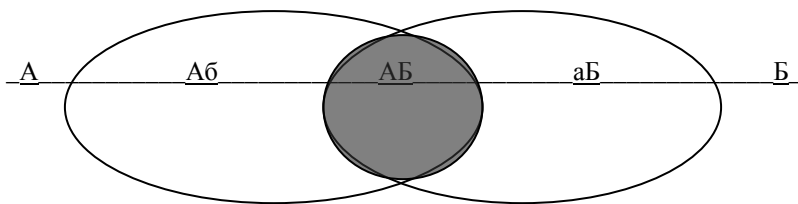
Таким чином, з поняттям “аксіологічна (оцінна) модель” в аксіології тісно пов’язане поняття “аксіологічна (оцінна) шкала” – градування аксіологічних значень, які стосуються певної ознаки об’єкта (класу об’єктів), за принципом “позитивна – нейтральна – негативна оцінка”, причому останнє з цих понять включає в себе ознаки першого з діаметрально протилежним їх виявом (краї осі).

У лінгвістиці запропоновано різні типи аксіологічних шкал, будова яких може ґрунтуватися на базових цінностях людини (наприклад, М.Шеллер, а слідом і Дж.Тишнер пропонують вибудовувати оцінні значення за ієрархією цінностей: нижній рівень – “задоволення”, наступний “життя – здоров’я”, далі – духовні цінності й останній, найвищий, рівень – абсолютні цінності, які можна узагальнити поняттям “святий”). Про це говорить О.Л. Бессонова, яка обрала таку структуру як базове поняття для своєї роботи [Бессонова 2002: 34], оскільки працює в аспекті когнітивно-гендерного підходу до мовної реалізації категорії оцінки і для дослідження якої названі бінарні протиставлення є істотними.

Найбільш прототипічною є оцінна шкала (у Н.Д.Арутюнової це поняття має назву “скалярно-антонімічний комплекс” [Арутюнова 1988: 231]) з полюсами “добре – погано”, оскільки, як уже зазначалося, ця бінарна опозиція характеризується фундаментальним характером. Саме шкала з полюсами “добре – погано” репрезентує найвищий рівень абстракції, оскільки може охоплювати всі варіанти, які випливають з неї, і цю опозицію можна вважати такою, що характеризується високим ступенем узагальнення:

“погано” (–) нейтральний регістр (+ –) “добре” (+)

Аксіологи пропонують вважати зону нейтральної оцінки на аксіологічній шкалі зоною синкретизму, оскільки оцінка є конкретною, а виведення аксіологічно нейтрального значення виникає на базі його розуміння одночасно і в позитивному, і в негативному ключі. Так, Т.А. Космеда показує, як на шкалі перехідності відбувається накладання зон позитивного й негативного полів у “нульовій” точці АБ [Космеда 2000: 95]:

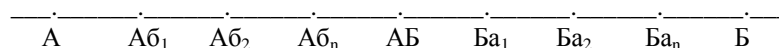
Ядерними складниками аксіологічної (оцінної) шкали за такого трактування є зони суто позитивної (А) і суто негативної (Б) оцінки; периферійними зонами виступають наближена до нейтральної позитивна оцінка (Аб) і наближена до нейтральної негативна оцінка (Ба); проміжною є зона АБ як результат взаємоперетину полів. Бачимо, що зона нейтральної оцінки АБ виникає в результаті суміщення зон А та Б аксіологічної шкали, тобто зумовлена як позитивною, так і негативною оцінкою.

Згадане вище розшарування відтінків аксіологічних значень у семантиці мовних одиниць, що обслуговують сферу політичного життя країни, зумовлює необхідність вибору типу аксіологічної шкали, придатної для градування оцінних змістів саме ідеологічно маркованої лексики. На думку М.Р.Желтухіної [2004: 290], пласт політичної лексики можна поділити на а) оцінно-нейтральні лексеми: *демократи, ліберали*; б) політичні пейоративи: *диктатор, екстреміст, расист*; в) політичні номінації з гіперболізацією пейоративної ознаки: *окупанти, контрреволюція, шабаш* (як бачимо, дослідниця у своїй класифікації враховує ступінь відхилення нейтрального значення лише в бік негативнооцінної семантики). Її розподіл свідчить: статус оцінно навантажених надається лексемам, семантично похідним від ключових політичних понять (*Президент, влада,*

Росія тощо), самі ж ці поняття оцінними не вважаються. Хоча в таких одиницях за відсутності яскравої експлікації оцінних змістів наявна позатекстова оцінка, яка базується на ідеологічній заданості сприйняття інформації адресатом на когнітивному рівні, однак надалі в роботі вони вважатимуться аксіологічно нейтральними через домінування денотативного макрокомпонента їхнього значення над конотативним.

Отже, серед ідеологічно маркованих номінацій (як лексем, так і конструкцій) на позначення політичних реалій, процесів та осіб можна вирізнити назви, що характеризуються гіперболізованим виявом позитивнооцінного змісту, назви з максимально пейоративною семантикою та нейтральні назви (виразна позитивна оцінка (+ +) – аксіологічно нейтральне значення (0) – виразна негативна оцінка (– –)). Більш складною проблемою є позиціонування проміжних аксіологічних значень у цьому ланцюжку. Одноставність мовознавців, у колі інтересів яких перебуває питання градації одиниць різних мовних рівнів, обмежується виділенням трьох точок: 1) найвища міра вираження певного значення, ознаки; 2) середня (нейтральна) норма вираження значення, ознаки; 3) мінімальний ступінь вираження цих категорій. Деякі з дослідників у своїй роботі ураховують тільки ці позиції (Н.М.Попова, І.В.Холявко, О.В.Шаповал та ін.), вважаючи їх універсальними й оперуючи поняттями “позитивне значення” та “негативне значення” без урахування варіантів їх вияву.

Що ж до проміжних позицій, то тут погляди вчених різняться. В аксіологічній шкалі, запропонованій В.В. Бабайцевою (вона говорить про градування оцінних значень в цілому, не схиляючись до лексики певної сфери вжитку), використаний принцип виділення максимальної кількості проміжних точок, оскільки, на її думку, у ній є можливим показати градуальний характер оцінок сучасного українського політичного дискурсу [Бабайцева 1979: 30-31]:

де А – це максимальний ступінь вияву позитивної оцінки, В – це максимальний ступінь вияву негативної оцінки, Ab_1 , Ab_2 , Ab_n – периферійні значення позитивної оцінки (позитивно-нейтральна); Ba_1 , Ba_2 , Ba_n – периферійні значення негативної оцінки (негативно-нейтральна); АВ – зона проміжних явищ оцінки (нейтральна).

Запропонований підхід передбачає довільну кількість проміжних значень між граничною точкою максимального вияву ознаки та точкою середнього вияву ознаки (точка відліку – наростання – збільшення – великий ступінь, наближений до максимального... – найбільший ступінь), а також між граничною точкою мінімального вияву ознаки та точкою середнього вияву ознаки (точка відліку – відхід від норми до мінімалізації – зменшення – малий ступінь, наближений до мінімального... – найменший ступінь) і має багато прибічників. “Відповідно до граничного квантора шкали виділяються граничні та неграничні динамічні індикатори. Граничні індикатори позначають рух ознаки, який прагне або досягає межі – максимально / мінімально можливого ступеня”, – стверджує Т.В. Подуфалова [Подуфалова 2007: 8]. Статичні ж індикатори, на думку дослідниці, фіксують одноступеневу градацію, представляючи фіксовані градуальні концепти. Таким чином, відповідно до середнього квантора шкали (середньої норми ознаки) розмежовуються статичні індикатори вище середнього ступеня та індикатори нижче середнього ступеня. Досліджуючи функціонально-семантичне поле оцінки, подібне “розшарування” пропонує й І.В. Онищенко: “Ядро ФСП оцінки складається з власне ядра та навколоядерного простору, об’єднаних семантичною домінантою *хороший / поганий*” [Онищенко 2005: 7], із тією різницею, що найвища міра вираження названої категорії для дослідниці – не крайні точки шкали, а центр, ядро аксіологічного поля, від якого концентричними колами “розходяться” значення з меншим ступенем вияву позитивнооцінного та негативнооцінного значень: у роботі виділене власне ядро поля оцінки, навколоядерний простір (також з різною мірою оцінювання) та периферійні компоненти ФСП, причому, серед останніх учена розрізняє ближню периферію та далеку периферію. У науковій літературі ми зустріли спробу розмежування ступеня вияву ознаки й серед шару лексики з нейтральним значенням. Н.М. Кислицина, аналізуючи аксіологічний потенціал прикметників зі значенням позитивної оцінки, здійснила каталогізацію семем з урахуванням елемента змісту “міра оцінки”, у якій не обмежується встановленням індексу семем у лексемах з максимально та мінімально позитивнооцінною семантикою, а намагається визначити й індекс у рамках середнього вияву ознаки [Кислицина 2002: 8-9].

Нашою метою є обрання найбільш оптимального типу аксіологічної шкали, який би враховував особливості ідеологічної оцінки як такої, що функціонує у сфері сучасного українського політичного дискурсу. На нашу думку, неможливо враховувати лише найвищий, нейтральний та найнижчий ступені оцінювання, оскільки ідеологічно марковані одиниці показують більше варіантів аксіологічного статусу. Водночас обрання типу шкали, що включає велику кількість проміжних позицій між крайніми точками, може спричинити проблему чіткого віднесення певної номінації до конкретної позиції, а також становити причину надмірного суб’єктивізму у кваліфікації науковцем цієї номінації.

Саме тому нам імпонує погляд Л.М. Пелепейченко на перехідність у межах різнорівневих мовних одиниць, яку дослідниця інтерпретує як “властивість мовних одиниць виявляти різні комбінації ознак з більшим чи меншим ступенем вираженості доцентрових і відцентрових тенденцій відповідного рівня мови, системи чи підсистеми” [Пелепейченко 1996: 12]. За співвіднесеністю денотативно-сигніфікативного (Д-С) та

конотативного (К) компонентів вона виділила такі типи значень: 1) значення, у яких головним є Д-С компонент; 2) значення, у яких К компонент є дещо посиленням; 3) значення, у яких Д-С та К компоненти однаково представлені як у ядерній, так і в периферійній частині; 4) значення, у яких головним є К компонент, хоч слабко представлений і Д-С; 5) значення, у ядерній частині яких представлений тільки К компонент. Відповідно в роботі окреслена симетрична шкала комбінації ознак (А – номінація, Б – оцінка, В – емоції, експресія) [Пелепейченко 1996: 14]:

АБ/в/ – АБ/В/– АБВ – В/АБ/ – В/аб/

До п'ятикомпонентної не “подрібненої” занадто осі схиляємося й ми (орієнтуючись лише на вираження категорії оцінки), оскільки вона не “громіздка”, легко сприймається й дозволяє врахувати весь аксіологічний потенціал номінацій українського політикуму. В оцінному плані ідеологічно марковані лексеми сучасного політичного дискурсу можна поділити на:

1. Ідеологічні поняття, яким властива позатекстова оцінка, тобто аксіологічно нейтральні (вони виконують суто номінативну функцію): *Україна, спікер, державний службовець, влада, уряд* і под.
2. Політичні меліоративи (номінації, що вже мають позитивне аксіологічне забарвлення, проте не втратили зв'язок із нейтральним значенням): *патріот, відродження, лідер* та ін.
3. Політичні пейоративи (номінації, що вже мають негативне аксіологічне забарвлення, проте не втратили зв'язок із нейтральним значенням): *олігарх, клан, екстреміст* та ін.
4. Лексеми з гіперболізованою меліоративною семантикою: *герой, богиня, Месія, донецький діамант* і под.
5. Політичні дисфемізми з виразно пейоративним значенням: *Пахан, казнокради, азіатчина* (щодо політики Росії) тощо.

Цей розподіл яскраво ілюструє градуальність аксіологічних змістів сучасного українського політичного дискурсу, за якої бінарність абстрактної опозиції “позитивне – негативне” розмивається і набуває вигляду “більша – менша – найменша позитивна / негативна ознака” [Мінчак 2005: 270] і дає підстави для обрання такого типу шкали оцінок:

А (+) АБ (+0) АБ (0) Ба (0-) Б (-)

де А (+) – виразно позитивне оцінне значення, АБ (+0) – позитивно-нейтральне оцінне значення, АБ (0) – нейтральний зміст, Ба (0-) – негативно-нейтральна семантика, Б (-) – гіперболізована негативна семантика.

Слід зауважити, що “поштовх” до виникнення ідеологічно забарвлених номінацій дають слова, віднесені до першого типу (позатекстова оцінка). У сучасному українському політичному дискурсі найбільш часто об'єктами оцінювання на сьогодні є *Україна, Президент України, чинний політичний устрій (політика влади), прокладні політики, представник лівих, представник правих, український народ, політика Росії, Верховна Рада, політика Радянського Союзу, українська мова, події листопада-січня 2004-2005 років («Помаранчева» революція), населення Східної України, населення Західної України*. Серед політиків – *Ю.В. Тимошенко, В.Ф. Янукович, В.А. Ющенко, П.М. Симоненко*, серед партій – *Блок Юлії Тимошенко, Комуністична партія України, Партія регіонів України, “Наша Україна” (Народний союз «Наша Україна» – НУНС)*. В українському політичному дискурсі кожне ключове поняття “обростає” семантичними корелятами, якими є всі інші різновиди ідеологічно маркованих лексем. Наприклад, об'єкт оцінювання з позатекстовою оцінкою РОСІЙСЬКИЙ НАРОД має такий спектр реалізаторів: політичні меліоративи *брат, помічник* тощо; лексеми з чіткою меліоративною семантикою *рятівник, благословенні небом*; оцінно-нейтральні назви *сусіди, громадяни Росії, населення РФ*; політичні пейоративи “*населеніє*”, “*єдинокровніє*”, *московити*; лексеми з гіперболізованою пейоративною семантикою *хижаки, кацапи, п'яниці, носії зразків світового нахабства* та ін. Отже, аксіологічна вісь, об'єднана поняттям РОСІЙСЬКИЙ НАРОД, виглядатиме так:

А – *благословенні небом, рятівник*;

АБ – *брат, друзі (навіки, справжні, стратегічні), помічник*;

АБ – *громадяни Росії, населення РФ, росіяни, сини Росії, слов'яни, сусіди*;

Ба – “*єдинокровніє*”, *москалі, московити, народність, “населеніє”, різнокольорові* (натяк на російський прапор), *угро-фіни, улюбленці Симоненка та Януковича*;

Б – *азіопці, випадок маразму, виплодки режиму, ворог №1, грубіяни, кацапи, нахаби, носії зразків світового нахабства, пацюки, путінське плем'я, п'яниці, раб Путіна, сарана, склерозники, хижаки*.

“Найбільш великий простір у макрополі ОЦІНКА займає ЛСП **ПОГАНІЙ**. Воно найбільш актуальне й активне...” [Столярова 1988: 188], “...негативні конотативні поля кількісно більш могутні, ніж позитивні поля, тому точки + і – несиметричні” [Бессонова 2002: 33], – слушно зауважують учені. При розгляді наведеної вище шкали одразу помітною є її несиметричність – явна кількісна перевага негативнооцінних номінацій. Матеріал свідчить про значне превалювання пейоративної лексики над меліоративною, і це є особливістю українського політичного дискурсу (й інших видів дискурсу, де наявні позитивнооцінні та негативнооцінні значення). “В мові сучасної публіцистики дедалі більшого поширення набувають експресивні слова, що надають висловленню виразності, образності, емоційної забарвленості. Стилістично знижена лексика, яка використовується в газетних текстах, ... являє собою в основному експресивну лексику **негативної оцінки**,

включаючи вульгарну, лайливу лексику” [Коваленко 2003: 11]. Отже, асиметрія в бік номінацій негативнооцінного змісту – релевантна ознака аксіологічних ланцюжків, побудованих на основі понять суспільно-політичної сфери життя.

Таким чином, дискурс політики характеризується різноманітністю оцінок – від аксіологічної гіперболізації меліоративного чи пейоративного плану до оцінно нейтрального, “нульового” регістру, у межах якого позитивне чи негативне значення сприймається лише на когнітивному рівні. Очевидною є потреба класифікації оцінних значень (ключових понять), властивих українському політикуму, та виявлення закономірностей їхнього градування. Центром організації аксіологічного плану будь-якого повідомлення виступає модель “добре” – “погано”, яка в політичному дискурсі представлена як “своє” – “чуже”. Учені пропонують різні типи аксіологічних шкал для градування оцінної семантики, проте для характеристики різноступеневаності градації оцінки саме політичного дискурсу найбільш ефективною є, на наш погляд, п’ятикомпонентна шкала, запропонована Л.М. Пелепейченко. Нейтральний регістр складають ключові політичні поняття, позитивнооцінні та негативнооцінні – їхні семантичні реалізатори. Надалі важливим ми вважаємо встановлення способу опису матеріалу, який урахував би не тільки об’єкти, але й суб’єкти мови політики, визначав би точки «перетину» в оцінюванні останніми різних понять і явищ сучасного українського політикуму.

Література

- Арутюнова 1988: Арутюнова, Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт [Текст] / Н.Д. Арутюнова – М. : Наука, 1988. – 341 с.
- Бабайцева 1979: Бабайцева, В.В. Русский язык: синтаксис и пунктуация [Текст] / В.В. Бабайцева – М. : Просвещение, 1979. – 269 с.
- Бессонова 2002: Бессонова, О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти [Текст] / О.Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
- Брага 2002: Брага, І.І. Мовна репрезентація образу держави у пресі України (кінець 1970-х – початок 2000-х років) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні – К., 2002. – 20 с.
- Желтухина 2004: Желтухина, М.Р. Суггестивные психотехнологии в языке СМИ и избирательная кампания [Текст] / М.Р. Желтухина // Наукові записки Луганського національного педагогічного університету. Серія “Філологічні науки” : Зб. наук. праць. Вип. 5. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – Т.1. – С.265-304.
- Кислицина 2002: Кислицина, Н.М. Прикметники зі значенням узагальненої позитивної оцінки як фрагмент мовної картини світу (на матеріалі російської, української та англійської мов) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2002. – 20 с.
- Коваленко 2003: Коваленко, Б.О. Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К., 2003. – 19 с.
- Космеда 2000: Космеда, Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки [Текст] / Т.А. Космеда. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 350 с.
- Куценко 2005: Куценко, В. Особливості реалізації аксіологічної моделі “своє” – “чуже” в сучасному українському політичному дискурсі [Текст] / В. Куценко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Випуск 13 / Укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 331-336.
- Мінчак 2005: Мінчак, Г.Б. Семантичний процес вторинної ідеологізації ідеологічно забарвлених номінативних одиниць у мові сучасної української публіцистики [Текст] / Г.Б. Мінчак // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках. Материалы II Международной научной конференции 14-15 апреля 2005 года. – Днепропетровск : Пороги, 2005. – С.269-272.
- Онищенко 2005: Онищенко, І.В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.
- Пелепейченко 1996: Пелепейченко, Л.М. Перехідність значень слів та фразеосполучень [Текст] : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.02 / Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К., 1996. – 48 с.
- Подуфалова 2007: Подуфалова, Т.В. Когнітивно-семантичні та функціональні особливості градації в російській мові [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2007. – 20 с.
- Романов 2001: Романов, А.А. Оценка как способ фиксации и интерпретации конфликтных форм речевого общения (на материале речевой дискурсии политика) [Текст] / А.А. Романов // Текст. Versus. Дискурс : проблемы понимания и интерпретации. – Москва – Тверь : Ин-т языкознания РАН, 2001. – С.96-105.
- Столярова 1988: Столярова, Э.А. Лексико-семантическое поле оценки в разговорной речи [Текст] / Э.А. Столярова // Словарные категории. – М. : Наука, 1988. – С.186-191.

Стаття посвящена класифікації проявлених степені оціночного значення в межах ідеологічно маркированих номінацій сучасного українського політичного дискурсу. Обрано оптимальний тип аксіологічної шкали для урахування таких проявлених.

Ключевые слова: аксиологическая шкала, оценка, политический дискурс.

The article is devoted to the classification of manifestations of extent valued meanings ideological vocabulary of modern Ukrainian political discourse. Author choose suitable type of valued scale.

Keywords: political discourse, valued meaning, valued scale.

Надійшла до редакції 29 січня 2010 року.

Марія Шведова

ББК Ш12=141.1-32

УДК 811.161.2'37

ОБРАЗНІ СТЕРЕОТИПИ СПРИЙНЯТТЯ ЧАСУ В ІДІОСТИЛІ О. ЗАБУЖКО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ВИБРАНИХ ПОЕЗІЙ „ДРУГА СПРОБА”)

Досліджено образне осмислення часу в поезії О. Забужко. Встановлено залежність авторських метафор на позначення часу від образних стереотипів, наявних у мові. Вказано спосіб розкриття поетичного образу на тлі мовного (та етнокультурного) стереотипу відповідно до того, як відбувається його сприйняття носієм мови.

Ключові слова: образний стереотип, ідіостиль.

Однією з сучасних лінгвістичних проблем є дослідження ідіостилів. Теорія стереотипів дає можливість по-новому поглянути на особливості об'єктивації індивідуального світосприйняття письменника в його художньому мовленні, співвіднести їх із загальномовною традицією шляхом порівняння індивідуально-авторських метафор із образними стереотипами української мови. Метою цієї статті становить виявлення особливостей існування загальномовних стереотипів у межах ідіолекту українського поета Оксани Забужко.

Стереотип у мові як частина етнокультурного образного стереотипу є умовним способом представлення певного явища дійсності за допомогою певних історично визначених мовних засобів. Термін *стереотип* увів до наукового обігу американський соціолог У. Ліппман, який писав, що „реальне навколишнє середовище є надто об'ємним, надто складним і надто швидкоплинним для безпосереднього сприйняття. Ми не здатні реагувати на всі його тонкощі, розмаїтість, безліч змін та сполучень, які в ньому представлені. І хоча ми вимушені діяти саме в цьому середовищі, нам доводиться реконструювати його за простішою моделлю, щоб справитися з ним” [цит. за: Прохоров 2003, с. 68]. Сприйняття й усвідомлення людиною різних явищ дійсності відбувається за допомогою спрощення, схематизації, узагальнення їх, тобто стереотипізації. Стереотипи – це історично усталені в межах культури умовні образи, картинки, які представляють у свідомості людини певні явища дійсності.

О. О. Потебня вважав таке створення значення на основі конкретного образу особливістю міфологічного та поетичного мислення (міфологічне мислення цілком ототожнює означуване з образом, яким його визначають, у поетичному мисленні образ є суб'єктивним засобом для вираження значення, метафорою); „стрибок від образу до значення” в поетичному мисленні, за О. О. Потебнею, полегшується „звичкою думки”, яка сформувалась ще в міфологічному світогляді давньої людини [Потебня 1976, с. 421].

Аналіз мовного матеріалу показує, що образні стереотипи справді є невід'ємною рисою поетичного мовлення й стереотип у поезії – це не готовий штамп, а питомий інструмент поетичного мислення, який завдяки своїм культурним зв'язкам надає виразності та значущості поетичному образу.

Образні стереотипи сприйняття часу ґрунтуються на архаїчних образних уявленнях про дійсність, які протягом історії набували нових рис, але зберігали при тому давню образну основу („час – простір”, „час – шлях”, „час – річка”, „час – людина” тощо). У ході аналізу поезії О. Забужко увагу було зосереджено на авторському образному осмисленні часу, на тому, як об'єктивуються та співіснують у метафорах О. Забужко відомі мовні стереотипи сприйняття часу. Із поетичної збірки О. Забужко „Друга спроба” (2009) шляхом наскрізної вибірки було вилучено 134 метафори, які складають базу цієї статті.

Відомо, що витоком найдавніших уявлень про час є досвід опанування простору. Когнітивні структури простору й часу в свідомості людини дуже тісно пов'язані між собою. Природно, що в українській мові поширене **стереотипне уподібнення часу до простору**; цей стереотип живе в мові настільки глибоко, що його вираження можна побачити не лише в лексиці й фразеології (*далекі часи, недалекий час, найближчим часом, часовий проміжок*), але й у граматиці (у вживанні прийменників, словотвірних одиниць та відмінкових форм із просторовим значенням на позначення часу: *у, через, о, біля, на часі, міжчасся* тощо). Цей образ часу використовує й О. Забужко: *Буде зима. Буде не знаю що. Снів / Гулом солодким наскрізно нитимуть кості... / І добіжиши до кінця не заповнених мною днів, / І зрозумієш, що час — усього лиш повторений простір* («*Два трансатлантичні сонети*»).

Просторові метафори часу в поезії О. Забужко часто виражають незвичний плин часу (порушення